ADALÉKOK DUGONICS ÉLETÉHEZ.

I.

Dugonics pörirata.

Tekintetes Nemes Tanács!

Az Unoka Fiúnak azon illetlen Repraesentatióját, melyet nékem (a Vice-Notarius Urnak írásával) által küldeni méltóztatott, által olvastam. Azt akár a fiú írta, akár valamelyik tanácsnokjával componáltatta, valósággal kimutatták törvénytudatlanságokat, midőn engemet nagy fittyel a Tárnok székre vinni akarnak.

Hiszen az az okos embereknél akkor szokott megesni, midőn a városi itéletben végképen elvégződött a Sententia és mind a két résznek tudtára adatott.

Ha az a repraesentatió józan fővel íratott, nékem abból azt kölletik kihozni, hogy immár az unoka-fiút a városi itélet condemnálta és így ő a tárnok-székre apellált, mely condemnatióról én mindeddig semmit se tudok, — kért volna az unoka fiú valami józan elmétűl emberi tanácsot, magát a Nemes Tanács előtt le nem aljasította volna.

Még én magamat a Nemes Tanács előtt ki nem adtam egészlen. Mostanában napvilágosságra hozom minden praetensióimat.

I-ször. Megmutattam a N. Deputatio előtt, hogy a hintómat osztálba nem kaphatta az unoka fiú, mivel az huszonnégy esztendőtől fogva tulajdonom. Megbizonyítottam azt is, hogy annak reperatiója mindenkor az én pénzemen ment által. Ha Pestről vacatiókra lerándultam, mindenkor azon jártam. Most is, midőn az Universitást hét esztendő előtt odahagytam, a hintót tüstént magamhoz vettem, mindég én jártam, vagy Beniczkyné Unokámmal jártattam. Most iz nálam vagyon. De eszesen cselekedtem, hogy (még öcsémnek életében) egy drága ezüst pápaszememet magamhoz vettem, másként ezt is elnyelte volna az unokafiú, vagy ezt is osztálba hadná. Igen jól tettem volna, ha egy ötven forintos Pixisemet (mert most tudtam meg, hogy azt úgy vettem) öcsém életében visszavettem volna, mivel ő soha tubákos nem volt, én pedig néha-néha szippantottam egyet, de mivel nékem más pixisem is volt, azt nála hagytam és imme az unoka fiú azt is osztálba eresztette és Beniczkiné unokámat egy hitván más pixissel kielégítette.

De mért nem hivatott az osztálra engemet az unoka fiú, jól tudván, hogy énnekem az apjánál sok holmim vagyon? Azért nem hivatott, mert (valamint a kocsonya) úgy reszketett, nehogy mindjárt akkor a magamét tőle elvegyem és osztálba ne eresszem. Köny-

nyebbnek gondolta azután bánni velem, ha egyszer el van osztva. A könyveimben semmi kifogást nem tett, mert a könyveket gyülöli, soha egy könyvet azokból által nem olvasott, sőt talán testamentomában is meghagyja, hogy még koporsójára se tegyenek egyet.

Mivel tehát a hintó (a többivel együtt) bizonyosan az enyém, ezt pedig nekem jobban tudnom kellene, mint az unoka fiúnak, azonkivül Beniczkiné unokám is bizonyítja, kinek úgymint jobban neveltnek és lelke ösmeretének fedhetetlenségével méltán dicsekedőnek el kelletik hinni — mivel tehát a hintó a többivel együtt bizonyosan az enyém, lehetett-e az: hogy a két lovakat egy osztálba tétette az unoka fiú az én hintómmal és így az én hintómat Beniczkinének adták, a két lovat pedig a fiúnak tulajdonították.

Itélje meg már mostanában a T. N. tanács, ha igazat firkál-e az unoka fiú, midőn ily gyalázatosan ír felőlem: hogy nékem a levegő-égben épült kéréseim vannak — hogy vegyem ki a gerendát a magam szeméből, azután az ő szeméből a vékony szálkát. A ki neki ezeket tanácslotta, hogy a T. N. tanácsnak elejébe ily mosdatlan szavakkal jöjjön, az az eszét csizma szárába szalasztotta. Intessék meg a felfuvalkodott ifjú; juttassa eszébe: ki vagyok én és ki légyen ő? Juttassa azt is eszébe, mit kérek én tőle és mit kiván ő én tőlem elragadni. Én csupán az enyimet kérem, ő pedig a mását visszaszolgáltatni nem akarja. Én, ugymint a familiának öregbike, feltartom magamnak azt a just, hogy oly hazug ifiat még többször is rendbe szedjem, hogy a familiának kisebbítésére ne éljen, hanem magát fedhetetlenül viselje.

II° Ki elégedhetne meg azzal is, hogy az unoka ifiu a két lovakat úgy becsültette fel a N. Deputatióval, amint azokat a boldogult öcsém vette, mikor a lovak ócsók voltak, azaz kétszáz forintokon mind a kettőt. Az igazság úgy hozza magával, hogy úgy böcsültessenek föl, amint az öcsémnek halála után mentek. Mü azokat ötszáz forintra böcsüljük. Mivel tehát az egyik ló Beniczkinéjé, amely rész meg akarja magának mind a két lovat tartani, a másik részt tartozzék kifizetni kétszáz ötven forinttal. Erre Beniczkiné unokám reá áll. Lássa bár az okos ember: midőn, a vas-másáló osztálba jött és Beniczkinének adatott, nem a régi áron böcsültetett fel, hanem a mostanin, miért nem böcsültettek tehát fel a mostanin a lovak is?

III° Azt az ezer forintokat, melyet boldogult öcsémnek kölcsönöztem azon fundusnak megvételére, mely a mostani osztályban az unoka fiúra jutott, hogy igazán kérem vissza, az se a levegőbe épült kéremény. Beniczkiné unokámnak bizonságábul (kinek én mindgyárt akkor megmondottam, hogy a fundusért letettem) ennek igazsága világos. Világos az unoka fiúnak lelke ösmeretének furdalásaiból, mivel neki is megmondotta, sőt ő emlegette is előttem hogy ha azt a Pénzt le-nem-tettem vólna, soha azt a Fundust meg nem-kapták

vólna. Kérdeztessék-meg Faragó Antal, ki azt a Fundust boldogultt öcsémnek oda nem akarta engedni, mert szomszédgya nem vala. Kéntelenitett tehát az Öcsém más pénzével és más nevével élni, és így Duka szolgabirónak nevével (kinek jussa volt a Fundushoz) és az én pénzemmel megvenni. Tudgya Beniczkiné-unokám-is az öcsémnek ezen cselekedetét. Tudgya az Unoka-Fiú is az én pénzemen meg-vevéssét; ha Lelke-ösmerete ellen tagadná, meg esküdtetem.

Az-is nagy éktelenség volt az Unoka-Fiútul: hogy a kulcsokat Attyának holta után magánál le-tartoztatta. Kérettük azokat tőlle: hogy leg-alább ollyannak adgya, ki a háznál nem lakik, és az irásokhoz, mikor kedve tartya ne férhessen, ide nem akarta adni; kérettük tőlle Szilber Senátor által is, az se mehetett vele semmire. Az-után én magam estem reá, és szinte erőszakkal vettem-el-tőle a kulcsokat. Ki tudgya mit nem cselekedhetik egy hét alatt az, ki a kulcsot magánál törvéntelenül meg-tartóztattya. Kit én egyszer Hazugságba kapok, annak soha nem hiszek a deák köz-mondás szerént: qui mentiri solet, pejerare consvevit.

IV° Nem tudom: minő jussal maradott az Unokafiúnál a tüzellő vágott fa, és Beniczkiné Unokámnak egy hasábnyit se adtak. Kölletett pedig maradni, és el-dugva lenni, mivel több három holnapnál, miólta azzal mind fűtenek, mind tüzelnek, tudom pedig mennyit kötöttem én a Hugommal ezen üdö alatt.

V° Nem tudni azt-is: mért fel-nem-osztatódtak a Baromfiak: mindeneket magánál megtartott az Unoka-Fiú három idei Pujkákkal kitolták Beniczkiné-Unokámnak szemeit; mért nem osztották-fel a többit-is? Az illyenekre felellyen emberségesen az Unoka-Fiú, ne pedig hasztalanul gorombáskodgyék: hogy a gerendát vegyem-ki a szemembül. Ezek mind haszontalan beszédek. Mást beszéll Bodoné, mikor a bor árát kérik. Fejcse-meg a Csomót, akkor lesz ember.

VI° Mért nem jut eszébe az Unoka-fiúnak az a vizes hordó, melyet én általam csináltatott az Öcsém: ujjonnan, mennyibe került, és mennyit fizettem érette. Mért meg-nem-kérdezte eddig a Kádárt, és a Lakatost? és így engemet, mért nem elégít-ki egészben, mivel mi a hordónak semmi hasznát nem veszszük. Erre felellyen, és ne firkállya: hogy nékem igazságtalan kéréseim vagynak.

VII° Egy üst vagyon Béniczkiné-unokámnak azon házánál, mely neki az osztályba jutott, mely-is több harmincz esztendeinél, mióta kő-müves munkával bévagyon a katlanba csinálva. Az illyen jószág törvényesen a házhoz tartozik, az osztálba nem mehet, mégis az Unoka-gyermek ezt-is osztálba eresztette; noha Beniczkinének Plenipotentiariusa ellene mondott; sött azon két üstöknek egygyikét törvényesen kéri, mely az Unoka-fiúnak házánál osztályra maradott. De mind eddig kezére nem vehette.

VIII° Vagyon egy Instrumentumom az Unoka-fiúnál: melyet a Mathematicusok Laterna Magikának neveznek. Ezt én Beniczki-

unokám leányának, és fiainak vettem. Az Unoka-Fiú ezt töllem el-kérte: hogy maga fiait distrahállya vele. Mért ezt az Istramentumot, maga eszétül viszssa-nem-adgya. Eztis el-akarja nyelni? vagy Processusba ereszti?

IX⁰ Vannak még az Unoka-Fiúnak házánál három Portreim, az Enyim, Beniczki-hugomé, és az Öcsémé. Mind-a-három az én pénzem ára; Az Öcsémét azért csináltattam: hogy holtta után a Piaristák Museumába adgyam annak örök emlékezetére: hogy az ő Polgár-mestersége alatt építettek-fel az oskolák. A magam Portréját magamnak, Beniczkiné aszszonyét az ő kedvéjért csináltattam. Ezeket is viszsza-kérem, mint tulajdonomat.

X⁰ Van még ott 1⁰ egy Ahmirionom, 2⁰ egy őtven forintos Pixisem, 3⁰ egy Kanapém, 4⁰ Egy madrácom, a magaméhoz hasonló. 5⁰ Hat pár findzsám-melynek hattyát az öcsém nem tudom kinek ajándékozta. — Köszönnye meg az Unoka-Fiú: hogy a Selyem Paplanokrul még semmit se szóllok.

Nem lehetne annál nagyobb éktelenség: mint engemet arra kényszeríteni: mutassam-meg: hogy mind ezek az enyimek. Hiszen még életben vagyok, Tudom: mi az enyim. Nem szorultam másnak celeculájára; Nem akarok másnak maradékjába locskálni, de a magamét sem engedem senkinek. Bonaparte el-rabolta a királyoktul sok miliomokbul álló holmiket. Viszsza vették a királyok az övéket, elég volt: hogy kiki megösmérte a magájét. — A nagy Királyoknak kincses Joszágjok éppen azon törvény alá vannak vetve, melyek az én csekélyebb Joszágomat is illetik azok iránt, kik azt magoknál törvéntelenül meg-akarják-tartani.

Elég képpen ki adtam igazságomat a T. N. Tanács elött. Addig a Föllyebb való Itélethez nem folyamodhatok, még a T. N. Tanácsnak itélet-tételerül bizonyossá nem tétetem. Akárhova viszem pedig pörömet, bizonyos vagyok abban: hogy ha ők Dugonics királyi oktatónak nevét: fontos panaszszát hallyák, igazságos kérésemet meg-ösmerik, és Jószágomnak törvéntelen megtartóját a visszaadásra kénszeríteni fogják. Elvárom tehát a T. N. Tanácsnak itélet tételét. — Kinek-is maradok Szegeden 1815. 3⁰ Decembris. Kész Szolgája. Dugonics András m. k. volt királyi oktató.

Mivel én Uram-Bátyámnak királyi Professorságával szinte egy idős vagyok, azonkivül nála is sok izromban laktam, sőt egész esztendőt is töltöttem, mind azon jószágokat, mellyeket Ő viszszaadatni-kiván, két szemeimmel, mind Pesten, mind Budán láttam, és erről bizonyságot is tehetek. Sött még többeket is tudok, melyekröl mostanában Uram-bátyám itten nem emlékezik: mert nékem (mint öregbiknek) mindeneket kegyessen ki-nyilatkoztatott. — Beniczki Theresia született Dugonits m. k.

II.

Dugonics Familiának a Magyar Nemesség megnyerésére tett iparkodása.

Dugonics megemlíti, hogy József császár alatt csak a pénzesek kaptak nemességet, Leopold már bőkezűbben osztotta e méltóságot. Azután így folytatja: „Én Pestről az őszi szünnapokra (1790) lemenvén Szegedre az öcsémhez, beszéd közben arra jöttünk, hogy nékünk sem ártana, ha édes atyánknak érdemeit, azután a miénket is egybeszedvén, a magyar nemességért esedeznénk ő felsége előtt. Ennek ugyan nagy akadályát sajdítottuk azért, mert ő felsége, megunván immár a sok Nemesség-kérőket, azt parancsolta a Cancelláriának hogy jól megnéznék az érdemeseket és vaktában ezután senkitse ajánljanak közűlök. De én az öcsémmel ezen megnehezedett dolgokkal semmitse gondolván, azonkívűl kitetsző érdemeinkben is bizakodván, csakugyan abban maradtunk meg, hogy az öcsém Ádám az atyánknak és maga érdemeit huzassa ki annak rende szerént a városnak jegyzőkönyvéből (Protocollumjából) és hozzám felküldje Pestre, én ezekhez a magamét is odaragasztván, egy kérő irást (Instantiát) csinálok ő Fölsége eleibe. Az öcsém igen emberségesen eljárt felvett dolgában. Nemsokára azután (ugymint januáriusnak elején) elküldött hozzám három tanúbizonyságokat (documentumokat) melyekben mind magának, mind édes atyánknak érdemei foglaltattatanak. A tanúbizonyságok ezek voltanak I. A várostól II. A katonaságtól III. A vármegyétől. Én ezen tanúbizonyságokat ideiktatom, hogy a következendő időknek szolgáljak és megtudja a világ: minő érdemekben bizakodtunk, hogy a nemességet a Familiánkba béhozzuk.“

(Következik három hosszú latin okmány Document. I. Civitatis Szegediensis sub litteris A. et B. Document. II. Regiminis de Vinsiani. Doc. III. Comitatus Csongradiniensis, melyekben atyja, a maga és testvére érdemeit bizonyítják az illető hatóságok. Ezek érdekesek, de mivel bő kivonatukat kérvényében maga adja, csupán a kérvényt fogjuk közölni.)

„Ezeken felül — folytatja — hogy az öcsém esedezéseit én is valamiképpen előmozdíthassam, azt igen jónak itéltem lenni: hogy noha magam, Papságom miatt, úgy is nemesnek tartatom, mégis az én érdemeimmel is ő Fölsége eleibe menjek és öcsém érdemeit annál inkább nagyobbra vigyem. El nem végezhettem mindjárt magamban: az Universitásunktól vegyem-e ki a Tanuságot, melyben bizonyosan bízhattam, avagy csakhogy előre nagy lármát ne üssek, a Piaristák Provincialissától? Végtére eltökéllettem magamban, hogy csak ennek jelentem meg, kinek hallgatóságáról bi-

zonyos valék, mivel mindenkor jó barátok valánk, még akkor, midőn N. Szombatban és Budán az Universitásunknál vélem volt, úgy mint professor theologiae. Ez tehát ily tanuságot adott:

Documentum IV. Schol. Piarum. Dutum Pestini in Aedibus nostria Scholarum Piarum, die 26. Januarii Anno 1791 . . . . . Emericus Perczel, idem qui supra m. p. Paulinus Lihoma Nativitate Beatae Mariae Virgini, Assistens et Secretarius m. p.

(Ennek a kivonata is benn lesz a kérvényben.)

„Ezek tehát azon négy tanuságok, melyekben bízhattunk, hogy a magyar nemességet megnyerjük. Mivel pedig jól tudtam, hogy ha az öcsém Bécsbe menend és ő Felsége eleibe férhet, a császárnak ideje lenne ezen tanuságokat elolvasni, se pedig ezen tanuságoknak azon rendbeszedését, melyet a Felséges Cancelláriának intéztem: arra tettem magamat, hogy ő Felségéhez nyujtandó levelet igen kurtán előadjam, melyet ő Felsége minden unalom nélkül elolvashatna. Ezt pedig ily renddel írtam:

Ad

Augustissimum Caesareo Regiam et Apostolicam Majestatem Dominum Domiuum Clementissimum Benignissim. Infra scripti humillima Instantia humillima pro hungarica Nobilitate impetrandu ex his motivis.

Merita Patris, Andreae Dugonics.

1. Per omnia Civitatis Szegediensis officia transiens utilis omnino Senator fuit per anno 20. Item Capitaneus Urbis.

2. Qua Capitaneus Civitatis Urbem a Malfactoribus purgavit.

3. Contra exundationes Tibisci Urbem firmavit.

4. Urbem semel ad interitu vindicavit.

5. Ex mandato Augustae Mariae Theresiae, unum Proedina Urbis Kis Telek nominatus impopulavit.

Merita Filii; Adami Dugonics.

1. Ter omnia Civitatis officia transiens factus est senator et praeterea Consul.

2. Mandato Augusti Josephi II. Politico-Militarem conscriptionem terminavit.

3. Mandato ejusdem Augusti Turcicos immigrantes Paterne fovit.

4. Tempore Bello Turcici Collectionem Tironum Militarium nimium facilitavit.

5. Tempore ejusdem Belli maioris Quanti Naturalia, eopiotos carrus et Manualistas ministravit.

6. Populum belli laboribus fractum praeforibus etiam Ecclesiarum eum fractu adhortatus est.

7. Silvas Urbis antiquas conservavit et novas pulcro ordine implantavit.

8. Vias publicas tam in Urbe, quam extra urbem diligenter perfecit.

9. Aggerum curam contra exundationes aquarum singularem genit.

10. Locustas, periculum Hungariae minitantes in prima origine Szegedini extinxit.

11. Ab ipso Comitatu Csongradiensi in gremiam Nobilium expetitur.

12. Cum patra, ultra dimidiem Seculum, Commodo Civitatis Szegediensis servit.

Merita Filii, Andreae Dugonics.

1. Ab Augusta Maria Theresia Matheseos professor in Regia Universitate constitutus est.

2. In hac Universitate jam 18 annis docet.

3. Ab Augusto Josepho II. Pro Senior Facultatis philosoph. cum Augmento Salarii constitutus est.

4. In Universitate Decani ex Rectoris Officia cum honore gerrit.

5. Editis 7 libris Universitatis et Patriae honorem auxil.

Hac omnia cum summa humilitate praesentando teum et perseverabo Viennae. 5. febr. 1792.

Majestatis Vae Sacrae. devotus semper Subditus Adamus Dugonics Lib. Reg. Cittis. Szegediensis Senator et Consul.

Mivel pedig az öcsémnek szándéka az is volna, hogy Ferencz herceghez is elmenjen, ki a török háboruba menvén és Szegeden körösztül hajtván, véle édesdeden beszéllett én ugyan azért ismeretes is volt előtte — ugyan azért annak is, ugymint valaha királyunknak, egy levél készíttett el egy kevéssé bővebben, mint az előbbeni; azért, mert ő azt a másikat, mely a fölséges Cancelláriára menend el nem olvassa mint az atyja elolvassa ha akarja, Ferenczhez tehát, a korona örökösséhez készitett levél e vala:

(Bővebben ismétli az előbbit.)

„Ezek immár így el lévén készülve, azon kérő levélnek dolgozásához fogtam, mely egy kevéssé bővebben előadja Érdemeinket s mely is mind ő Felségének kezéhez, mind azután a felséges Cancelláriához is menendene. Ebben legtöbbet dolgoztam, mivel jól tudtam, ez alapos munka lenne, melyre támaszthatnánk minden reménységünket. E formán vala pedig az egész kérő levél leírva:

(Külön cikkekben tárgyalja atyja, testvére s a maga érdemeit. Semmi új.)

Midőn mind ezeket így elkészítettem volt, azután minden szorgalmatosságomat arra fordítottam, hogy országunknak két báróit magam részére hódíthassam, kik engemet, azon előbb leírt ajánló levelemre magok ajánlásokat felírván, ő Felsége előtt és a fels. Cancelláriánál ajánljanak, mert másként az ajánló levél bé se vevődött volna. Én nekem nagyravágyódásom volt Nemes Végh Péter ő excellentiájára ekkori Tárnok-mesterre, mivel Szeged várossa az ő igazgatása alatt vagyon a Törvény kiszolgáltatásába. Azután gróf Pálffi Leopoldra is, ki Csongrád vármegyének főispánja, mely vár-

megyében vagyon Szeged városa is. Végh Péter ő excellentiája Pesten lakozott ekkoron, de gróf Pálffi Leopold Bécsben. A Pestit magamra vállaltam, a Bécsit öcsémnek szorgalmára bíztam.

Tudván tehát, hogy Mikós Consiliarius úr igen bejáratos a Tárnok-mesterhez, legelsőben azzal akartam közleni a dolgot. Bíztam is közben járásában, mivel fia ekkoron tanítványom vala. Midőn ezekről gondolkozom, íme betoppan a szobámba Mikós Consiliarius úr. Elolvasom neki az egész ő Felségéhez adandó ajánló levelet. Erre ő azt mondotta: hogy ilyen érdemek nemcsak a nemességet, hanem bárságot, grófságot is megérdemelnek, sőt valami jószágnak ajándékát is. Kérésemre meg is igérte, hogy ha kezébe adom a levelet, ő maga elviszi a Tárnok-mesterhez és kegyességébe ajáll. — Eljön azonban 25-dik februáriusban az öcsém, Ádám, hogy az elkészült levelekkel Bécsbe felmenjen ő Felsége eleibe. Elmentem vele egygyütt Mikós Consiliárius úrhoz kezébe adván az ajánló levelet. Mindazonáltal megkérdeztem tőle, (mert igen jószívű barátom vala) ha nem lenne-é ez gorombaság tőlünk, ha magunk nem kérnénk a Tárnok-mestert, hanem mással kérettetnénk őtet. Ő erre azt felelte, hogy ő elvégezne mindent és jóra fordítja azt is, amit mi gorombaságnak tartunk. Sőt megigérte azt is, hogy édes testvérének, ki ekkor a fölséges Cancellárián Referendariusi hivatalt viselt, levelet irand és minket annak kegyességében is ajánland. Ime, a Tavernikus azonban illyet írt levelünkre:

(Következnek Végh és Pálffi ajánló levelei ő felségéhez.)

„Midőn itt Pesten a Tárnok-mester ő excellentiájától megnyertük az aláirást 29-ik Januáriusba Mikós úr által, tüstént hozzája mentem öcsémmel és annak kegyességét megköszöntem válogatott szavakkal. Ő azt felelte, hogy azon érdemeinket látván, igen szivesen szolgált legyen, főképpen azon okból, hogy eszébe jutna azon én szorgalmatosságom, melylyel két fiaihoz viseltettem, midőn N. Szombatban az öregbik, Budán pedig az ifjabbik kezem alatt voltanak.“

(Öcscse Bécsbe megy, hogy előbb András, vagy, ha nem sikerül, a maga számára audientiát eszközöljön ki a királynál. Fáradozásait öcscse három levélben leirja. Tartalmuk az, hogy mindenfelé eljárt, hogy a nemességi adomány-levelet megkapja, de azt felelték, hogy ezek rendesen az év végén szoktak kibocsáttatni, különben biztatták jó reménységgel.)

„Igy tehát az öcsém 23-ik Januáriusban megindulván Szegedről Bécsbe, — Bécsből Szegedre érkezett 24-ik Februáriusban, ugyanazért egész utjában 33 napokat töltött. Én az öcsémnek ezen utjára adtam 276 f. és 40 kr. Az enyémből nem akart többet elkölteni 141 frt és 40 krajcárnál, ugyan ezért visszaadott 30 aranyot, azaz 135 frtokat. A többit a szegény jó atyafi a magájéból kivánta

elköltenì. Én ezt a pénzt nem akartam tőle vissza venni, hanem erőltetett reá. Én pedig azon államány alatt vettem el tőle, hogy azon visszaadott 135 frtokból leányának, Thereziának, nékem igen kedves unokámnak, ruhát csináltatok. Erre nagy kérésem után reá állott."

(Eközben Leopold meghal. Dugonics fájlalja halálát, azért is, mert a nemesség elnyerése halasztást szenved. Az ügyet öcscse és ő maga is tovább sürgetik; kopogtatnak a befolyásos embereknél, majd Ferenc császárhoz akarnak esedezni, evégből öcscse felutazik Pestre, Dugonics elébe megy.)

„Az öcsém is éppen akkor bejött a soroksári vendégfogadóba Therezia leányával, az akkori időben leghíresebb szépségű teremtménynyel, kinek kedviért én Etelka nevű könyvemet irtam, hogy őtet e világi szarándokságban oktassam." (Junius 12-én öcscse audientiát kap. Itt bevégződik a napló erre vonatkozó része.)

A hátralevő részben elbeszéli Martinovics életét és történetét, mely leirásból kitetszik roppant ellenszénve a szabadelvű és az ősi alkotmányba ütköző eszmék ellen.

III.

Dugonics munkái.

(Megjelenések sorrendje szerint.)

1. Trója Veszedelme, melyet a régi versszerzőknek irásiból egybe szedett és versekbe foglalt Dugonics András, kegyes oskola-béli szerzetes pap. Posonban. Nyomtattatott Landerer Mihály költségével és betűivel 1774. (Negyedrét kiadás 280 lap) Ajánlva: Méltóságos, nagyságos és főtisztelendő Gusztini János urhoz, nyitrai püspökhöz, dömösi szűz sz. Margit prépostyához, nemes Nyitra vármegye főispánnyához stb." A könyvhöz toldalékul Virgilius néhány darabja van függesztve, u. m. „Melibeus és Titirus" „Pallas Isten. Asszonynak és Arakna szűznek, vetekedése a hímvarrásban" című idyllek, továbbá „Az idő változása és különbsége — Arany idő, Ezüst idő, Réz idő, Vas idő" cím alatt négy dal — végül Horatius ódáinak I. könyvéből a 22-ik s II. könyvéből a 10-ik óda fordítása.

2. Argonauticorum, sive de Vellere aureo. Libri XXIV. Posonii és Cassoviae. 1778. 8. mai.

3. Missesnek, ama hires és nevezetes görög királynak csudálatos történetei, mellyeket a magyar versekben gyönyörködőknek s eggyütt a tiszteletes régiségben történt dolgokat örömmel olvasóknak kedveért már ennek előtte magyar versekben foglalt s most ujonnan megjobbítván kibocsátott Dugonics András, kegyes oskolabéli szerzetes pap, a józan s egyszersmind a természeti tudományoknak

oktatója, a budai tanulmányoknak királyi mindenségében a tudákosságnak királyi tanittója s a tanultaknak egygyik tagja, a jeles természeti karnak e korbéli tekintetes rendtartója. Nyomtattatott Pesten Reyer Ferencz betűivel, 1780. esztendőben. Negyedrét. 224 lap.

4. A Tudákosságnak első könyve, melyben foglaltatik a Betű-Vetés (Algebra). Nyomtattatott Pesten J. Landerer Mihály betűivel 1784-ik esztendőben. Negyedrét, 272 lap.

5. A Tudákosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a Földmérés. (Geometria) Pest, idősb Landerer Mihály betűivel. 1784. Negyedrét, 188 lap, öt földmérési táblával.

6. Etelka, egy igen ritka magyar kisasszony Világosváratt Árpád és Zoltán ideikben. Két kötet. Összesen 745 lap. Pozsonyban és Kassán. Füskuti Landerer Mihály költségével és betűivel. 1788. Kézirata Ormós Zsigmond temesmegyei főispán birtokában.

7. Arany perecek, szomorú történet öt szakaszokban. Pozsonyban és Pesten. Füskuti Landerer Mihály. 1790. Negyedrét 453 lap.

8. Etelka. Második kiadás. 1791.

9. A gyapjas Vitézek (szerző arcképével) két kötetben. Pozsony és Pest. Landerer. 1794. Negyedrét, összesen 878 lap.

10. Jeles történetek. Két kötet. („Toldi Miklós" „Etelka Karjelben" „Bátori Mária" és „Kun László") Pest. 1794. és 1795.

11. Gyöngyösi István költeményes maradványai. Két kötet. Bevezetéssel ellátva. Pozsony és Pest. Landerer. 1796.

12. A szerecsenek. Ujabb életre hozta Dugonics András kiráji oktató. Első könyv (európai történetek) Pozsony és Pest. Landerer. 1798. Negyedrét, 432 lap; második könyv (afrikai esetek) ugyanakkor, ugyanott, hasonló alakban 432 lap.

13. A Tudákosságnak első könyve. Betűvetés (algebra). Második megbővitett kiadás. Pozsony és Pest. Landerer. 1798. Negyedrét 272 lap.

14. A Tudákosságnak második könyve. Földmérés (geometria). Második, megbővitett kiadás. Pozsony és Pest. Landerer 1798. Negyedrét, 154 lap, öt táblával.

15. A Tudákosságnak harmadik könyve. Három szögellések (trigonometria). Második megbővitett kiadás Pozsony, Pest. Landerer. 1798. Negyedrét, 64 lap, egy táblával.

16. A Tudákosságnak negyedik könyve. Csúcsos szelések (sectiones conicae) Második, megbővitett kiadás. Pozsony és Pest. Landerer. 1798. Negyedrét, 92 lap, két táblával.

17. Római történetek. Pozsony és Pest. Landerer. 1800. Negyedrét, 475 lap.

18. Arany perecek. Második kiadás. 1800.

19. A magyaroknak urodalmaik mind a régi, mind a

mostani üdőkben. Tizennégy rézre metszett paisokkal. Pest, Pozsony. Landerer. 1801. Negyedrét, 180 lap.

20. Jolánka, Etelkának leánya, Két kötet. Pozsony és Pest. Landerer. 1803—4. Negyedrét, 773 és 772 lap.

21. Etelka. Harmadik kiadás. 1805.

22. Szittyai történetek. Első könyv. A szittyai utban történttek, Pozsony és Pest. Landerer. 1806. Negyedrét 279 lap.

23. Szittyai történetek. Második könyv. A magyar útban történttek. Pozsony és Pest. Lauderer. 1808. Negyedrét 269 lap.

24. Cserei, egy honvári herceg, megmagyarosított a Dugonics A. Szeged, 1808.

25. Radnai történetek. Szeged. 1810. tizenkettedrét.

26. Nevezetes hadivezérek. Összeszedte Dugonics A. 1767-ben, Pest. Trattner János Tamás betűivel s költségével. 1817. Negyedrét 220 lap. (Életrajzok Corn. Nepos és Plutarch után.)

27. „Magyarországi Várak" leírása, elkészítve az S betűig. Kézirat. 1817.

28. Magyar példabeszédek és jeles mondások. Összveszedte és megvilágosította Dugonics András kir. oktató. Két kötet. Kiadta Karácsony Chrysostom Ince, életrajzzal. Szeged, Grün Orbán betűivel és költségével. 1820. Negyedrét. 600 lap.

Kéziratai a nemzeti Muzeumban.

Dugonics András Vegyes magyar munkáji in fol. pag. 236. Continet a) M. T. Plautus magyarra fordított Menechmus nevü játéka, b) Crisp. Sallustiusnak Catilina könyve, c) M. T. Cicerónak Catilina ellen beszédgyei. d) Fédrus meséinek első könyve, e) Darius királynak beszédgye. f) Kornelius Nepos: Epaminondas életéről. g) Tétènynek Ékessége, h) Horatiusnak a versszerzés mesterségéről írt könyve. i) Első dolog j) Ének: Kertész és pillének beszélgetése. k) Notitia Cornu Lehelis. l) Egy nagynak haláláról, — Lantolat, — 1790-ben iratott versek. M. S. Hung. Jankovich Miklós-féle gyűjtemény. (10. Fol. Hung.)

Analecta. Cod. Sec. XVIII. fol. 210. in 4°. M. S. lat. Jankovich. (35. quart. lat).

Analecta Cod. Sec. XVIII. in fol. Continet a) ad Libros XXIV. Argonauticorum pag. 1—99. b) Professoratus sui Annales pag. 1—175. c) Connotationes de libr. Regiaque, urbe Szegedin. pag. 1—16. M. S. lat. Jankovich. 81. fol. lat.

Az arany gyapju. Szeged és Pesten. 1792—1793. in 4°. Első könyv pag. 302. Második könyv pag. 316. M. S. Hung. Jankovich. 170. quart. Hung.

Aranygyapju vitézei. 1794, in 8⁰ pag. 448. M. S. Hung. Musei. 40. oct. Hung.

Arany perecek. Fol. pag. 125. M. S. Jankovich. 132. Fol. Hung.

Architecturae libri duo. Cod. Sec. XVIII. pag. 258 in fol. M. S. lat. Jankovich. 79. Fol. lat.

Argonauticorum libri XXIV. Compositio Tertia. 1776. Accedunt notae chronologiae de bello turcico. pag. 464. in fol. M. S. lat. Jankovich. 83. Fol. lat.

Argonanticorum sive de Vellere aureo Libri XXIV. Cod. Sec. XVIII. in 4⁰. Volumnia tria. M. S. Lat. Jankovich. 38. quart. lat.

Bátori Mária. Szomorú történet öt szakaszokban. Szala-Egerszeg. 1793. in 4⁰ pag. 155. M. S. Hung. Jankovich. 164. quart. Hung.

Bátori Mária. 1794. Buda in 8⁰ pag. 135 M. S. Hung. Jankovich. 41. oct. Hung.

Briliantina Praetensió. Tragoedia. Cod. Sec. XVIII. fol. 88 in 4⁰. M. S. Lat. Jankovich. 37. quart. lat.

A csúcsok vágásokról in 4⁰ pag. 198. M. S. Hung. Jankovich. 109. quart. Hung.

Elemente matheseos purae. Cod. sec. XVIII. (1779) pag. 336 in 4⁰. M. S. lat. Jankovich. 557. quart. lat.

Etelka. Pest 1787 in 4⁰. Első könyv pag. 168. Második könyv pag. 194. M. S. Hung. Jankovich. 169. quart. Hung.

Etelkának története. 1786. Volumina quatuor. in 8⁰ M. S. Hung. Jankovich. 42. oct. Hung.

Etelka. Pest 1795. in 4⁰ Első könyv. pag. 260. Második könyv pag. 306. M. S. Hung. Bajzáth. 168. Quart Hung.

Jolánka. Pest 1802. in 4⁰ Első könyv pag. 59⁰. Második könyv pag. 592. M. S. Hung. Jankovich. 171. quart. Hung.

Kun László. Szomorú történet négy szakaszokban. in 4⁰ pag. 132. M. S. Hung. Jankovich. 166. quart. Hung.

Különféle gondolatai és történetei. 1790. in fol. pag. 87. Életének utóllya felé történt dolgok. M. S. Hung. Jankovich. 103. Fol. Hung.

Institutiones Logicae. Cod. Sec. XVIII. (M. Carolini. 1759.) pag. 244 in 4⁰ M. S. Lat. Jankovich. 639. quart. lat.

Institutiones Staticae. Pestini. 1785. Cod. Sec. XVIII. fol. 83 in 40 M. S. Lat. Jankovich. 555. quart. lat.

Institut. Matheseos adplicatae. Cod. Sec. XVIII. in 4⁰ Vol. tria. M. S. Lat. Jankovich. 569 quart. lat.

Magyar közmondások in 8⁰ pag. 349. M. S. Hung. Jankovich. 83. oct. Hung.

Magyar közmondások. 1800. 1801. 40 Vol. I. pag. 288. Vol. II. pag. 279. Vol. III. pag. 205. Vol. tria. M. S. Hung. Jankovich. 258. quart. Hung.

Magyar közmondások 1792. in 40 pag. 533. M. S. Hung. Jankovich. 257. quart. Hung.

Philosoph de quibus Cicero mentionem facit, chronologica recensio. Vide: in Dugonics And. Tudákosság. Vol. II. (in fol.) pag. 75. Jankovich 108. Fol. Hung.

Római történetek. Pest. 1799. in 4° pag. 426. M. S. Hung. Jankovich. 57. quart. Hung.

Salustiusnak és Plautusnak egy-egy darabja, fordította Pesten 1807 in 4° pag. 276. Continet: Katilinának pártossága a pag. 3—10. et Menekmus a pag. 101—276. M. S. hung. Jankovich. 44. quart. Hung.

Tárházy, vig szabásu játék. 1798. in 4° pag. 75. M. S. Hung. Jankovich. 155. quart. Hung.

Trója Veszedelme; Függelék: Különbféle versek. 1767. in fol. pag. 235. M. S. Hung. Jankovich. 134. Fol. Hung.

Trója veszedelme; végén: különféle versek. 1768, fol. pag. 146. M. S. Hung. Jankovich. 133. Fol. Hung.

Tudákosság in fol. Vol. I. II. Vol. I. continet Algebram in pag. 180. Vol. II. a) Geometria b) önnön magáért etc. imádság. c) analysis probl. d) Philosophorum de quibus Cicero mentionem focit e) Sectiones conicae f) Ulisses csavargása pag. 157. g) Elementa matheseos pag. 17 — pag. 1—134. M. S. Hung. Jankovich. 108. Fol. Hung.

Dugonics Andreae Manuscriptum Continens tractatus varios. Cod. Sec. XVIII. fol. 138 in 4° M. S. Lat. Jankovich. 39. quart. Lat.

Praelectiones pomeridianae. Pars 2 et 3. Elementa Hydrostaticae et Aerometricae. M. S. Sec. XVIII. in 4° Volumnia 2. M. S. Lat. Jankovich. 18. 21. quart. Lat.

Opera scholastica, sive exerutationes variae ad dicendi artem pertinentes. 1767. pag. 218. in fol. M. S. Lat. Jankovich. 85. Fol. Lat.

Opera varia in fol. Volumina duo, Vol. I. Continet a) Argonautica Composito 1-ma b) Institutiones philosophicae c) Elementa aritmeticae vulgaris d) Proverbia hungarica e) Geometria sublimior f) Tentamen philosophie. Vol. II. continet: Argonautico composito 2-da. M. S. Lat. Jankovich. 80. Fol. Lat.

Operum (miscellaneorum) Tomus I-us. 1769. pag. 218. in fol. M. S. Lat. Jankovich. 84. Fol. Lat.

Sub Rectoratu pecunia didactralis A $178^{7}/_{8}$ in Universitate Regia Pestini. Sec. XVIII. pag. 13 in 4° M. S. Lat. Jankovich. 1822. quart. Lat.

A Szerecsenek Pest 1798. in 4° Első könyv. pag. 432. Második könyv pag. 432. M. S. Hung. Jos. Eggenberger. 167. quart. Hung.

Ulisses csavargása, melyet magyar versekbe foglalt stb. 1769. Vide in Dugonics And. Tudákosság. Vol. II. in fol. pag. 1—157. 108. Fol. Hung.

Ulissesnek csodálatos történetei. Pest 1780. in 4° pag. 286. M. S. Hung. Jankovich. 172. quart. Hung.

Ulissesnek történetei. Cod. Sec. XVIII. (A 1788.) pag. 224 in fol. M. S. Hung. Jankovich. 662. Fol. Hung.

ENDRŐDI SÁNDOR.

RÉVAI NAGY-KÁROLYBAN BÖLCSELET-TANULÓ.

II.

Vajon minő philosophiát tanított voltaképen az a jó Hyros Nagykárolyban s így milyent tanulhatott tőle Révai?

E kérdésnek, mely feladatunkra épen nem lényegtelen, kellőbb megoldását nagyon megkönnyíthetné annak az írott vagy nyomtatott kézikönyvnek hiteles bemutatása, melyből Révai Nagykárolyban Hyros előadásait tanulgatta, — de eszközölhetné-e annak teljes bizonyságú eldöntését? — Rá lehetne-e egész határozottsággal[1]) mondani: íme „ilyen volt az a philosophia, melylyel Révai foglalkozott[2]) a melyre ugyancsak Hyros tanította.“!

Erősen ingató kételyek férhetnének még az ily nyomós tanú-

---

[1]) Már úgymint olyannal, a minővel azt Bánoczi J. gondolomra összeillesztett gyanításai után oly emphatice kimondotta (l. „Révai M. élete s munkái“ 35. l.).

[2]) Erre nézve elég egyszerűen érintenem, hogy mennyire eltérő lehet egyes kiválóbb tehetségű ifjak tanulási foglalkodása, különösen a már évek óta céltudatos önmüveléssel haladóké az iskolai leckék szükkörű adagaitól, úgymint melyek inkább csak izleltetői a tudománynak s többnyire a középszerű tehetségekhez méretnek. Azon szellemi viszonyt tekintve, — mely Hyros és Révai közt több rendbeli adatok szerint szíves közlékenységű és főleg culturai érdekeltetésnél fogva mindvégig kölcsönös bizalmú vala, bízvást föltehetni, — hogy a tudományos ismeretek oly buzgó és tapintatos sáfára az ily többet megbíró elméknek aránylag többet is juttatott tudományszomjuk kielégítésére, legalább a kútfők iránti tájékozásaiban jóval fokozottabb lehetett irányadása, különösen Révait illetőleg, kit ő még évtizedek mulva is oly szíves készséggel igyekezett támogatni magyar irodalmi törekvéseiben, mint ezt a Pozsonyból 1793. jun. 20. némely irodalmi küldemények kiséretében hozzá intézett szívélyes levele elég nyomósan tanúsítja. Erről odább lesz még említés.